

LEESBEGRIIP IS EEN DIEPGAAND PROCES
WAARIN IEMAND ALLES WAT HIJ LEEST
INTERPRETEERT EN VERWEEFT
MET DE EIGEN WAARNEMINGEN VAN
DE WERELD OM ZICH HEEN.

EERDERE ERVARINGEN BEÏNVLOEDEN
DE BETEKENIS DIE HIJ AAN EEN TEKST GEEFT.
EN DAT WAT HIJ LEEST
VERANDERT HOE HIJ DINGEN WAARNEEMT
EN BEÏNVLOEDT ZIJN BEELD VAN DE WERELD.

ELVIRA PONT

Inhoud

VOORWOORD.....	7
INLEIDING.....	11
DEEL I HET KIND IN DE WERELD.....	15
<i>Begrijpen begint bij wat je al weet.....</i>	16
<i>De theoretische basis.....</i>	25
SAMENGEVAT – METACOGNITIEVE KENNIS UIT DIT DEEL.....	33
DEEL 2 COGNITIEVE FUNDAMENTEN.....	35
<i>Cognitieve fundamenteen.....</i>	36
<i>Informatieverwerking.....</i>	37
<i>Het werkgeheugen.....</i>	38
<i>Het verwerken en ordenen van informatie.....</i>	44
<i>Herkennen en afleiden van verbanden.....</i>	48
<i>Metacognitie - het bewustzijn van het eigen denkproces.....</i>	51
<i>Samenwerking van de cognitieve fundamenteen.....</i>	53
SAMENGEVAT – METACOGNITIEVE KENNIS UIT DEEL 2.....	55
DEEL 3 HET LEESINZICHT-MODEL.....	57
<i>De drie kernvaardigheden van het LeesInzicht-model.....</i>	58
VISUALISEREN.....	65
<i>Lezen is visualiseren.....</i>	66
SAMENGEVAT – METACOGNITIEVE KENNIS UIT VISUALISEREN.....	77

VERBINDEN	79
<i>Het leggen van verbanden bij leesbegrip</i>	<i>80</i>
SAMENGEVAT – METACOGNITIEVE KENNIS UIT VERBINDEN	93
CONTROLLEREN	95
<i>Controleren van begrip</i>	<i>96</i>
<i>Gevoel van controle</i>	<i>98</i>
SAMENGEVAT – METACOGNITIEVE KENNIS UIT CONTROLLEREN	105
DEEL 4 DOEN WAT WERKT	107
<i>Doen wat kinderen nodig hebben</i>	<i>108</i>
<i>Slow Learning.....</i>	<i>113</i>
<i>Het LeesInzicht-model en slow learning</i>	<i>115</i>
<i>Cyclisch en dynamisch werken aan leesbegrip</i>	<i>116</i>
<i>Relevante factoren</i>	<i>130</i>
<i>Samengevat</i>	<i>133</i>
<i>Leidraad voor een dynamisch traject.....</i>	<i>135</i>
<i>Verwerken van lezen.....</i>	<i>141</i>
<i>LeesInzicht voor specifieke doelgroepen.....</i>	<i>143</i>
SAMENGEVAT – METACOGNITIEVE KENNIS UIT DEEL 4	157
EXTRA: AI EN LEESBEGRIIP KANSEN EN GRENZEN.....	159
<i>Hoe AI kan bijdragen aan leesbegrip</i>	<i>160</i>
<i>AI binnen de fasen van de LeesInzichtsspiraal.....</i>	<i>165</i>
<i>AI voor specifieke doelgroepen</i>	<i>169</i>
<i>AI: Kanttekeningen en aandachtspunten</i>	<i>171</i>
SAMENGEVAT – METACOGNITIEVE KENNIS UIT AI	173
TOT SLOT	175
INDEX.....	179
LITERATUUR.....	181

Inleiding

Dit boek schreef ik om iedereen die met lezen en onderwijs te maken heeft, inzicht te geven in hoe kinderen de wereld lezen en begrijpen. Leesbegrip is een diepgaand proces waarin iemand alles wat hij leest interpreteert en verweeft met zijn eigen waarnemingen van de wereld. Juist dat maakt “begrijpend lezen” voor velen een lastig vak om te geven of om kinderen te helpen die er moeite mee hebben. Toch heb ik ervaren dat het anders kan: als je begrijpt hoe het proces van lezen verloopt, welke onderliggende vaardigheden daarbij een rol spelen en wat echt belangrijk is om aan te pakken, blijkt het helemaal niet zo ingewikkeld te zijn. In deze inleiding vertel ik meer over de achtergrond van mijn benadering en geef ik in grote lijnen weer wat je kunt verwachten van dit boek.

LEREN LEZEN

Wanneer kinderen in groep 3 leren lezen, zijn ze vooral bezig met het leren van letters en het – technisch - ontsleutelen van woorden. We zijn blij als ze dit lekker vlot kunnen en daar gaat vaak de aandacht ook naartoe. Maar uiteindelijk is lezen natuurlijk veel meer dan dat. We lezen om iets te leren, om ons te ontspannen of om informatie tot ons te nemen. We moeten begrijpen wat we lezen, anders heeft het geen enkele zin.

Het begrijpen van geschreven taal vraagt echter veel van ons brein en er spelen diverse vaardigheden en processen mee om tekst echt te kunnen snappen. We kunnen er dan ook niet altijd zomaar vanuit gaan dat kinderen vanzelf wel gaan leren lezen met begrip: daar hebben ze goed onderwijs voor nodig. En als dit toch lastig blijft, dan hebben ze hulp nodig op de juiste manier.

Er is in de loop van de jaren dat “Begrijpend Lezen” als schoolvak op de basisschool bestaat, al heel veel uitgeprobeerd om deze kinderen te helpen. Meestal werd er geoefend met losse strategieën, met kernzinnen en signaalwoorden. En kinderen moesten vooral veel oefenen met teksten met vragen. Dit leverde echter niets op, met als gevolg dat er te veel kinderen en jongeren zijn die te weinig begrijpen van wat ze lezen. Als we kinderen en jongeren willen helpen om hun leesbegripsvaardigheid te verbeteren, dan zullen we eerst moeten begrijpen:

- hoe de informatie die we lezen in het brein verwerkt wordt en hoe elk brein anders leest en begrijpt,
- welke voorliggende cognitieve vaardigheden hierbij een rol spelen,
- welke lees- en denkvaardigheden nodig zijn voor begrijpend lezen.

Daarna moeten we natuurlijk ook weten wat we nou echt moeten doen om een kind te helpen om beter te gaan lezen met begrip.

Dit boek bestaat daarom uit vier delen:

1. over de verwerking van informatie,
2. over de cognitieve fundamenteën,
3. over de drie kernvaardigheden van begrijpend lezen,
4. over het vormgeven van de hulp: praktische adviezen.

Het vierde deel is natuurlijk het meest praktisch. Maar om effectief te zijn, moet je eerst begrijpen hoe het werkt en waarom je bepaalde keuzes maakt. Zonder dat inzicht loop je het risico om technieken te gebruiken die niet goed aansluiten bij wat een kind nodig heeft. Een stevige basis in kennis en begrip zorgt ervoor dat je veel gericht en effectiever kunt werken.

In elk deel vind je een aantal vaste onderdelen. Eerst leg ik steeds de theorie uit. Voor de leesbaarheid gebruik ik in die theorie steeds “hij” als ik het over een leerling heb. Hiermee wordt uiteraard zowel naar jongens als meisjes verwezen. Ook vind je blokjes “metacognitieve kennis” waarin de belangrijkste punten uit de theorie puntsgewijs worden samengevat. Daarnaast zijn er korte blogs met praktijkvoorbeelden.

Omdat dit ook bij het lezen een steeds grotere rol zal gaan spelen, voeg ik nog een extra deel toe aan dit boek: De invloed van AI op leesbegrip: kansen en grenzen.

Een tip tot slot van deze inleiding: sommige lezers vinden het fijn om eerst de samenvattende blokjes te lezen voordat ze in de theorie duiken. Niemand is hetzelfde en niemand leest hetzelfde. Misschien werkt dat ook wel voor jou. Kies vooral de manier die bij je past, zodat je de inhoud op jouw eigen tempo en manier kunt verkennen. Uiteindelijk gaat het er alleen maar om dat je begrijpt wat ik je wil vertellen en dat je de inhoud zelf echt kunt gaan gebruiken.

Deel I

Het kind in de wereld

HOE ELK BREIN ANDERS LEEST EN BEGRIJPT

Om te begrijpen hoe kinderen lezen, begrijpen en leren, is het belangrijk om eerst te kijken naar hoe zij de wereld om zich heen ervaren. De manier waarop kinderen de wereld interpreteren, bepaalt wat zij zien, horen en voelen, maar ook hoe zij betekenis geven aan wat ze lezen. Elk kind interpreteert de wereld op een eigen, unieke manier, wat direct invloed heeft op hoe hij teksten leest en begrijpt. In dit deel leg ik uit hoe zintuiglijke waarnemingen, ervaringen en relaties bijdragen aan het beeld van de wereld van een kind en daarmee aan hun leesbegrip. Dit inzicht vormt de fundering voor de cognitieve processen bij leesbegrip, die in de hoofdstukken daarna aan bod komen.

rond is, maar plat en dat dit dus geen bal kan zijn. Dit proces is afhankelijk van eerdere ervaringen; als het kind eerder met een bal heeft gespeeld, zal het sneller herkennen wat het ziet en wat het ermee kan doen. Hier komt het concept van perceptuele constantie in het spel: ondanks dat de bal vanuit verschillende hoeken en onder verschillende lichtomstandigheden kan worden gezien, herkent het kind het object als dezelfde bal. Dit is mogelijk omdat de hersenen de zintuiglijke informatie aanvullen en interpreteren op basis van eerdere ervaringen en aangeleerde kennis.

Merleau-Ponty stelt dat deze manier van waarnemen geen passief proces is, maar een actieve betrokkenheid bij de wereld. Dit wordt "intentionaliteit" genoemd – de gerichtheid van het bewustzijn op objecten in de wereld.

Kinderen vormen hun beeld van de wereld door een constante wisselwerking tussen wat ze waarnemen met hun zintuigen en de betekenis die ze daaraan geven. Hoe ze die betekenis vormgeven, is heel persoonlijk. Dit wordt beïnvloed door wat ze zelf met hun lijf ervaren en door de situatie waarin die ervaringen plaatsvinden.

Dit proces wordt misschien wat duidelijker in een model. Het is zeer vrij naar het model van H.B. Meulenkamp uit het artikel "Anders kijken naar leerstoornissen" uit 2009 dat ik van hem kreeg, maar dat helaas niet gepubliceerd is.

Mijn aanpassing van zijn model bevat naast alle belangrijke componenten - het verleden van de lezer (historicititeit), de gerichtheid van de lezer op de wereld om hem heen (intentionaliteit) – ook de eigen structurering van informatie, tijd en ruimte en de manier waarop dit de waarneming beïnvloedt. Dit samen maakt iemand namelijk een unieke lezer.

WAT WE KINDEREN MOETEN LEREN IS HOE ZE ER ZÉLF
VOOR KUNNEN ZORGEN DAT ZE BEGRIJPEN WAAR DE TEKST OVER GAAT.

Uit de praktijk

Een jongen in groep 8 las een tekst over vulkanen. De tekst beschreef hoe vulkanen ontstaan, uitbarsten en welke impact ze hebben op het milieu. Toen ik hem vroeg wat hij net had gelezen, dacht hij even hard na, maar haalde toen zijn schouders op. "Ik weet het niet meer," zei hij uiteindelijk. Het was duidelijk dat hij moeite had om de informatie vast te houden en te verwerken.

We gingen samen terug naar de eerste alinea. Ik vroeg hem om in zijn eigen woorden te vertellen wat daarin stond. Dat ging nog redelijk. Maar bij de tweede alinea begon hij zich te verliezen in de details. Toen legde ik hem het idee van het werkgeheugen uit. "Je hebt een soort emmertje in je hoofd," zei ik, "en daarin stop je wat je leest. Maar als dat emmertje te vol raakt, of als je te veel tegelijk probeert te onthouden, loopt het over en vergeet je veel van wat je hebt gelezen." Hij keek me aan en zei: "Ja, dat gebeurt er altijd!"

Om hem te helpen, pakte ik voor hem een whiteboard en schreven we samen in trefwoorden op wat er in elke alinea stond. Door het zo visueel en overzichtelijk te maken, begon hij verbanden te zien. "Oh," zei hij na een tijdje, "dus die lava komt omhoog door de druk in de aarde!" Ineens ging de tekst voor hem leven. Hij vertelde zelfs over een documentaire die hij ooit over vulkanen had gezien.

Ik gebruikte dit moment om hem uit te leggen hoe hij tijdens het lezen bewuster kon nadenken over wat hij las. En dat dit actieve verwerken helpt om beter te kunnen onthouden wat je leest. Dat is belangrijk bij een begrijpend leestoets, maar vooral handig voor straks, op de middelbare school.

We oefenden met het pauzeren na elke alinea en het samenvatten in eigen woorden. Hij merkte dat dit hielp om de tekst beter te begrijpen.

Aan het einde van de les zei hij: "Nu snap ik waarom ik vaak vastloop, maar ook wat ik kan doen om het makkelijker te maken."

